ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО НА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА – МНОГООБРАЗИЕ И ЕДИНСТВО ПОД ЕДИН ПОКРИВ

Таня Пейкова[1]

Въведение

За Босна и Херцеговина и въобще за Западните Балкани е разумно да се пише едва, след като бъдат посетени. Казвам това, защото столиците София и Сараево са едва на около 571 км. по суша, но по мое лично впечатление повечето от нас може и да си спомняме за войните, съпътстващи разпадането на бивша Югославия, но това често е един бегъл спомен за по-усложненото пътуване към Западна Европа, когато вместо през Сърбия и Хърватска, по- разумно беше да заобикаляме през Румъния. Разбира се другият неприятен спомен е ембаргото наложено над Сърбия, което затрудни максимално по онова време крехката българска пазарна икономика.

Озаглавих статията „Многообразие и единство под един покрив", защото за мен, след като бях там през октомври 2010 г. и красотата на многообразието, и красотата на единството имат различни измерения. Целта на изследването ми е чрез исторически преглед да дам обяснение за причините и следствията от наличната тромавата административна система, която съществува в тази европейски държава, кандидатка за членство в ЕС.

В Босна и Херцеговина има много повече от три действащи конституции, много повече от 10 парламента като три от тях са двукамерни, а изпълнителната власт е в ръцете на множество министерски съвета. На територията и се веят четири различни официални национални флага като цялата държава е разделена от многобройни и разнородни граници: граници на федерацията, граници на републиката, граници на кантоните, граници между сърби, между хървати, между бошняци.

В Босна и Херцеговина имат една валута - Конвертируема марка, но за сметка на това имат разнообразие от паспорти: издадени от Република Сръпска, от Федерация Босна и Херцеговина, паспортите издадени във Федерация БиХ маже да са хърватски, може и да са бошняшки, разнообразието и вида им зависят, представител от коя етническа група е лицето. Парадоксите не свършват до тук, след отмяната на визовия режим от ЕС за гражданите на Република Хърватска и пред отмяната на визите от ЕС за гражданите на цяла БиХ, единствено гражданите на БиХ с хърватски паспорт можеха да пътуват безвизово из страните членки на ЕС, за другите две етнически групи (бошняци и сърби) бяха необходими визи.

[1] Таня Пейкова е редовен докторант по специалност „Публична администрация" в катедра „Публична администрация" на Философски факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски".

Днешната държава Босна и Херцеговина (БиХ) е разположена между Сърбия, Черна Гора и Хърватска. Границите и на север, запад и юг са с Хърватска, на изток със Сърбия, а на югоизток с Черна Гора. Столицата на държавата е гр. Сараево.

Босна и Херцеговина според днешните си граници е разположена на територия от 51 129 кв.км. Нейното населени е съставено от 4 007 608 души (юли 2004) с национален състав: босненци - 48,3 %, сърби - 34 %, хървати - 15,4 %, други - 2,3 %[2]. Името на държавата Босна и Херцеговина е взето от двете историко - географски области, разположени на нейната територия. Босна е по- голямата от двете (80% от днешната държава), разположена е в северната и централната част, а Херцеговина (20% от територията на днешната държава) е в южната част. Още през Средновековието двете области образуват единна геополитическа общност като наименованието „Босна", често се използва като общо наименование. Официално названието си „Босна и Херцеговина", територията получава в средата на XIX в., по време на австро - унгарската окупация. По настояще тези две области нямат политически статут като самостоятелни единици.

В следствие на войната от 90 г. на XX в. Държавата БиХ е разделена на две части (ентитети) и една област. Това са: Федерация Босна и Херцеговина, Република Сръпска и областта Бръчко.

Федерация Босна и Херцеговина е федерация между бошняци и хървати, с официално седалище гр. Сараево. Етническият и състав е от бошняци (72.9 %), хървати (21,6%), сърби (4.5%), други (1%)[3].

Република Сръпска - има политически характер на унитарна единица, с почти еднороден етнически състав от 88 % сръбско население, бошняци 8%, хървати 4%.[4] Официалното и седалище, съгласно конституцията на Републиката е гр. Сараево, но в действителност това е гр. Баня Лука.

Областта Бръчко е със статут на автономна област и е образувана след международен арбитраж през 2000 г. Тя е създадена с оглед на достъпа на двата ентитета - Федерацията и

[2] Източник: Националната агенция за статистика на Босна и Херцеговина http://www.bhas.ba/eng/BiHStats.asp?Pripadnost=4&mode=dark

Републиката до пристанището на р. Сава. Областта Бръчко се намира в северозападната част на Босна и Херцеговина и е под международно наблюдение. 52% от територията на областта се е под влиянието на Федерация Босна и Херцеговина, а 48% е под това на Република Српска. Областта Бръчко е разположена на 493 кв. км с население около 80 хил. души.

На балканите глобализацията от гледна точка на разнородно население не е нов процес. Не случайно тук е кръстопът и във всеки град на най-централно място съжителстват мирно или не православния храм, католическия храм, джамията и синагогата. Многообразието на балканските народи е подсилено с гръцко и османско наследство, а ромски общности, арменци, евреи, наследниците на татари, черкези др. допълнително разкрасяват считаните се /само от самите себе си/ "единородни" със своето население държави.

Не мога да не „отдам почит", но само до някъде, на историците националисти, които считат, че на тези земи има стабилни във времето, етнически общности. Балканите са земи на историческа борба за надмощие на множество империи, а хората, на чийто гръб се изнасят тези вековни мечти, носим в себе си генетичния код на промяната и желанието за по-добър живот. Живот без потисници и налагащи своето верую над останалите хора: императори, султани, царе, крале, маршали, генерали или просто диктатори. Тук е имало доста от тях. Може би не само тук, но на Балканите са се срещали първо политически интереси, а едва след това религии и етноси. По настояще, в следствие на историческите събития на територията на БиХ съжителстват три етноса: бошняци, хървати и сърби, които изповядват три различни религии и според тях говорят на три различни езика. Тези три етноса не просто населяват една територия, те трябва да се справят с нейното управление, мисия, която в действителност е много трудна, особено, ако не е възможно да се успее да се работи в една посока, а както е в БиХ, обикновено има не разногласие между две мнения, а между три официални позиции.

В либерална Европа, където човешките права са гарантирани и правото на мнение и собствена позиция също, е много поучително да се изучава опита на БиХ, тъй като гарантирането на основните свободи на дадена територия не е достатъчно за нейното развитие и просперитет. Необходимо е нещо повече - добра организация между хората за формиране на работещи държавни структури, които не формално, а в действителност да удовлетворяват нуждите на населението от регулатор на обществените отношения. Към момента в Босна и Херцеговина съществува огромен, безсмислен обем на публична администрация, изградена на принципа „да бъдат удовлетворени и трите етноса", без да се взима в предвид необходимостта тя да бъде ефективна.

Историята е добър учител за това, че в следствие на репресии и модели на поведение внесени от вън, без тази нуждата да е осъзната от дадено общество, може единствено да доведе до преповтаряне на стари грешки. Не е необходимо да бъде инстуционализирана дадена територия, за да се счита за административно и политически работеща, защото, отправната точка не е в наличието на определен брой институции, а необходимостта на обществото от тях. В случай, че дадено общество е в криза и обществения регулатор в лицето на институциите не успява да се справи с нея, необходимостта от тяхното съществуване е спорна.

Огледалото на миналото

От както свят светува или поне от VI – VII в. на Балканите историята започва и се развива в следната последователност: заселват се славянски племена на територията на днешна Босна и Херцеговина; създава се Босненско кралство през XII в., което през XIV в. се превръща в княжество с предимно покръстено християнско население; през XV в. постепенно територията на Босна и на Херцеговина, както повечето зами на Балканския

полуостров, попадат под властта на Османската империя като този процес е подпомогнат от разделението между местните велможи в собствената им борба за власт и вместо обединени да защитят земите си, получават нова Империя и нашественици.

Политиката на султана за доброволно и принудително заселване, както и икономическата дейност вътре в империя, разпростираща се на три континента предоставя възможност за предвижване на хора вътре в нейните предели. До голяма степен на доброволен принцип и най-вече заради привилегиите, които тя е давала по време на османския период, част от населението на Балканския полуостров, което до онзи момент изповядва християнската религия приема мюсюлманската вяра. От тогава, до наши дни на тези земи живеят мюсюлмани и християни.

Междувременно след Източно - Западната схизма от 1054 г. християните се разделят на източноправославни и католици, което допълнително обогатява религиозното многообразие на тези земи. Още през IX в. сърбите като етническа група биват приети в лоното на Византийската църква, а хърватите от църквата в Рим.

Османският период приключва за Босна и Херцеговина през XIX в., но етническото наследство и разнообразие остават. Вместо гражданите и да имат възможност да организират себе си в самостоятелна държава или в политическа структура удачна за техните разбирания, далеч от доброволния принцип, територията на БиХ и бива окупирани от друга империя - Австро-унгария, която в началото на XX в. официално я анексира към своята Империя. Слабото икономическо развитие на Босна, наследено от Османския период плаши Австро-унгария, но това съвсем не бил най-тревожещият я факт. По-значимите страхове на Императора били свързани със считаното от Кралство Сърбия (1882 - 1918) право да притежава областта БиХ.

Докато за мюсюлманите по земите на БиХ османският период бил съвсем естествен от гледна точка на религиозния въпрос и териториална принадлежност, то Кралство Сърбия и етническата група на сърбите, населяваща БиХ, очаквали с нетърпение краха на Османската империя, поради факта, че най-краткия път на Кралство Сърбия за достъп на море (Адриатическо море) минавало през Босна и заради наличието на обособена етническата група от сърби в Босна. Тези желания на Кралството особено се засилили след Берлинския договор от 1878 г., когато не то, което е воювало само, преди намесата на Русия срещу Османската империя, а Австро-унгария, без тя да е имала участие във войната получила даром земите на Босна.

Сараево придобива първата си световна известност през 1914 г., когато босненският сръбски националист - Гавраило Принцип извършва покушение срещу наследника на Австро-унгарската империя – ерцхерцог Франц Фердинанд. Това убийство дава основанието за практическото начало на Първата световна войната (1914-1918), а в последствие на успехите и неуспехите от нея подтикват началото и на Втората световна война (1939-1945).

Покушението от 1914 г. е крайният израз на недоволството не само на сърби, а и на хървати срещу политиката водена от Виена на Западните Балкани. За босненските мюсюлмани вярата е много повече от религия по онова време. Тя се свързва не толкова с набожност, колкото с политика. До края на Османската империя по тези земи, мюсюлманите са управляващата класа, която контролирала икономиката и администрацията в Босна и Херцеговина. Тези привилегии разбира се били гарантирани от върховенството на исляма в пределите на Османската империя. След като Босна и Херцеговина се присъжда на Австро - унгария това надмощие на мюсюлманите драматично намалява, създават се нови правила за администрация, според които австро-унгарците заявяват, че всички вероизповедания ще бъдат третирани като еднакви в границата на Империята. Ватиканът в пълна сила разпростирал своята плащаница по тези

земи и се създала архиепископия в Босна там, където по времето на султана, спазването на неговите закони са следени прилежно от Великия Везир на Босна.

Прави силно впечатление как думата Велик, Велико, Велики се използва на балканите. Мечтата на всяка една държава е пред своето име да си има гръмкото „Велика". През началото на XX в. и идеята за Велика Сърбия и Велика Хърватска набирала сила като и двете идеологии засягали пряко бъдещето на териториите на Босна и Херцеговина и мюсюлманското население.

В началото на XX в., когато султанът вече не ръководил тези земи и двете религиозни общности и на сърби и хървати строяли църкви навред: сърбите- православни, хърватите- католически. Религиите се състезавали по между си колко хора ще сменят религията си за една година, водила се и статистика по въпроса: (за една година 44 човека приели исляма, но 65 мюсюлмани станали християни; сръбската православна църква спечелила 88 нови привърженици, но загубила 46; католическата спечелила 93, но за 10 години загубила 118, възприели друга религия).[5]

И хърватите, и сърбите „ухажвали" мюсюлманите, защото и двата етноса или убедени, че тези земи им принадлежат, а както тогава, така и сега най-компактната общност си оставала мюсюлманската.

Сърбите плашели мюсюлманите, че ако се съюзът с хърватите ще бъдат покръстени и асимилирани, хърватите уверявали мюсюлманите в точно обратно: ако искат да запазят вярата си трябвало да се съюзят с тях.

В територията на Австро - унгария нито сърби, нито хървати били в състояние да принуждават мюсюлманите, но самите мюсюлмани, за да възвърнат своето загубено от османския период влияние в политиката на областта се съюзявали и с едните и с другите, в зависимост от случая и повода. Съществували дълги периоди на сътрудничество между мюсюлмани и сърби, после то се разпадало, преминавало между мюсюлмани и хървати и така, както било изгодно.

Бенямин фон Калай – Министър на финансите на Австро-унгария, отговарящ за Босна е човекът, който, за първи път въвежда идеята за бошнячеството, целта му била Австро-унгария да отговори на желанията на сърби и хървати да повишават своето влияние в областта. Създавайки концепцията за „бошнячеството" той искал под една националност да привлече всички етноси, населяващи тази област. Този принцип не бил възприет като траен през онова време, но в наши дни хората мюсюлмани от Босна и Херцеговина се определят точно с националността бошняци.

Извън идеята за Велики нации, на Балканите съществуват и безброй много концепции и идеологии, те се изместват една друга като дори понякога не се разбира кога е свършила една и кога е започнала друга. В най-общият случай, на Балканите една идеология не се възприема, защото е най-добра, а защото е най-приемлива и най-вече, за да парира друга идеология. Точно така възникнала по тези земи и идеята за югославизма. В началото на века мюсюлманите от Босна и Херцеговина желаели да отхвърлят колониалното управление на Австро - унгария и това е истинската причината да възприемат идеята за единна държава на славянските народи, а не, защото харесвали развихрилия се сръбски и/или хърватски национализъм. Това е и причината след разгрома на Централните сили и след като Антанта не приема предложението на Австро-унгария да даде автономия на славянските народи, окупирани преди войната, през 1918 г., да се формира обединение между хървати, словенци и сърби (включително Босна и Херцеговина и без сърбите от Кралство Сърбия). Името на автономната държава било Държава на словенци, хървати и сърби с административен център гр. Загреб.

[5] Глени, Миша Балканите, 2004, стр. 254

На 1 декември с. г. новообразуваната държава се обединява с Кралство Сърбия и заедно образуват Кралство на сърби, хървати и словенци с административен център гр. Белград. Тази нова многонационална държава започва да заема стратегическо място на картата на Европа. Бидейки страна победителка от Първата световна война новото Кралство допълнително бива обогатено от силната международна общност с още по-голямо етническо и териториално разнообразие. От териториите на победените се подаряват на Кралството част от съседни държави, сред които не може да не бъдат споменати предадената още през 1913 г. (в следствие на разгрома на България по времето на Балканската война) Вардарска Македония, а след края на Първата световна война Струмишко и Западните български покрайнини. Някой историци определят това ново формирование по-скоро като програма, отколкото действителност, тъй като освен сърби, хървати и словенци, на които се дава правото да се определят като такива, такова не се допуска за българите, албанците, румънците, чехи, словаците, италианци, белоруски бегълци, евреи, турци и на всички онези друг, различени по своята националност и религия от сърби, хървати и словенци (17% от всички жители на Кралството[6]). По онова време мюсюлманската общност в Кралството възлиза на 1,3 милиона души като няма данни, колко от тях се определят като сърби, колко като хървати и колко като други.

За архитект на югославската държава се счита сръбският крал Александър като съвсем по балкански след като започва да ръководи една завидна по територии новосформирана държава, крал Александър започва да именува себе си с Александър I „крал рицар, Обединителя". Той е човекът, който прокарва диктатурата като нормален политически процес в многонационалното кралство.

Постепенно, поради недоволството от воденатa политика от краля, започва да се говори за „хърватския проблем". Като един присъщ диктатор и този - Александър имал желание управляваната от него „Вавилонското кралство" да е унитарна държава с една нация - сръбската и с една религия - православната. По време на неговото управление са реорганизирани и мюсюлманската и католическите общности. За Босна и Херцеговина като част от Кралството отново ударът е един от най-значимите.

Разпадането на Кралство Югославия е подтикнато от: убийството на крал Александър I в Марсилия, извършено на 9 октомври 1934 г, заради Македонския въпрос и диктатурата на Краля в смятаните за изконни български територии. Покушението е осъществено от българина Владо Черноземски - революционер на ВМРО. Другият фактор за край на съществуването на Кралството е началото на още по-ужасяващата със своите размери Втората световна война.

На 20-22 април 1941 г. във Виена Хитлер и Мусолини се споразумяват как по между им бъде разделена Югославия и кой, какво влияние да има над нея. Двамата диктатори решават да се даде теоретична независимост на васална на Германия Хърватска държава (включваща територите и на Босна и Херцеговина). Населението на новата държава е 6,5 мил жители, от които само половината са хървати, 2 мил. определят себе си като сърби-източноправославни и 700 000 хил. (предимно в Босна и Херцеговина) мюсюлмани. Мюсюлманите не декларира никаква националност, но националистите хървати ги смята за „най-чисти хървати"[7].

В Независимата хърватска държава (1941-1945), определянето на националната идентичност на един човек е обвързана предимно с изповядваната от него религия. Хървати и сърби, които през 1921 г. се самоопределят като една националност, през 40те години на XX в. не живеят мирно в границите на новата Хърватската държава. Мюсюлманите от Босна и Херцеговина, попаднали във васална на Хитлер държава, са

[6] Според данни на официално преброяване, извършено на 31 януари 1921г., първото за новосформираното Кралство Сърбия. Източник: Касталин, Жорж История на Балканите (XIV – XX в.), Пловдив, 2002 г, стр. 417

[7] Касталин, Жорж История на Балканите (XIV – XX в.), Пловдив, 2002 г., стр. 464

заплашвани от изтребление или насилствено кръщаване, ако надигнат религиозен глас. Насилието в Независимата хърватска държава ескалира и се превръща в гражданска война. В отговор на недоволството от немската окупация малка група сръбски офицери в Северна Босна формират около Драголюб Михайлович (1893- 1946) - сръбски генерал, герой от Първата световна война партизанският отряд „Равна гора".

Други деец на борбата срещу фашизма е Йосип Броз – Тито (1892-1980). Времето на съпротивата срещу немската окупация е началото на възхода на Тито като велик югославски водач. През 1942 г. след като е изгонен от Сърбия, от марионетния режим, който се поддържа в Белград от Германия Тито се установява в Източна Босна и за кратко време водените от него партизани завладяват цяла Централна и Западна Босна. Тито създава Анти-фашистки съвет за национално освобождение на Югославия (AVNOJ), който е в основата и на антифашстката съпротива, и на формирането в последствие на новата Югославска държава.

Бастионът на Тито е Босна. Тито се проявява не само като велик стратег на фронта, но и като добър ръководител. Той печели поддръжници от всички етноси чрез признаване на тяхната самоличност и право да се самоопределят.

След края на войната Тито и неговия AVNOJ излизат като победител и той застава на чело на още по многоцветна, по своите националности, от преди Югославия, която е дори с по-голяма територия от старото Кралство. Чрез конституционни промени страната от монархия се превръща в Република и Тито заема пожизнено поста на ръководител на Федеративна народна република Югославия, която през 1963г. бива преименувана на Социалистическа Федерална Република Югославия (СФРЮ). Федерална република е организирана на принципа на обединение на шест републики и две автономни области: Босна и Херцеговина, Хърватска, Македония, Черна гора, Словения и Сърбия (включваща, към себе си двете автономни области: Косово и Войводина). За официални са признати три езика: сърбохърватски, македонски и словенски и три вероизповедания - източноправославно, католическо и мюсюлманско. Федерацията изцяло се контролира от Югославската комунистическата партия. Партията поддържа етническа стабилност във федерацията, чрез въвеждането на система на споделена отговорност, според която, ако в дадена територия с разнородно етническо население се издигне представител на един от наличните етноси, задължително е да го последват и представители на другите представени там етноси. Този принцип е факт и при наказанията: така например, ако един сърбин е арестуван за политически престъпления в Босна и Херцеговина, след не дълго време за същото ще бъдат арестувани един мюсюлманин и един хърватин.

През 1971 г. в СФРЮ е извършено преброяване, според което в границите на Социалистическа Република Босна и Херцеговина мюсюлманите са 39,6% от населението, източноправославните са 37,2 %, а хърватските католици са 20,6% от жителите в тези области.[8] Самият Тито никога не се е старал да пренебрегва факта, че в Югославия като цяло и в БиХ в частност една не малка компактна група изповядват исляма. Тито смятал, че ислямът е не само религия, но и култура и поради тази причина развитието му трябвало да се поощрява Това негово либерално виждане довело до решението на правителството в Белград от 1968 г., според което всички говорещите сърбохърватски език мюсюлмани могат да образуват самостоятелна югославска нация.

Самата Югославия по времето на Тито изглежда, но отдалече, уважавана и стабилна държава. Тя намерила подкрепата и от Изток и от Запад, нейните граждани пътуват и работят свободно на Запад, а самият Запад, тъй като е бил убеден, че Югославия би бил неин съюзник, в случай на война със СССР не веднъж пренебрегва нарушаването на човешките права, провеждани за поддържане на режима. Въпреки далновидността на

[8] Касталин, Жорж История на Балканите (XIV – XX в.), Пловдив, 2002 г., стр. 533

Йосип, национални и религиозни конфликти не липсват през неговото управление. Една голяма част от недоволството към управлението, довели и до организирани въстания. Но всички те бързо и безкомпромисно били потушавани от съюза между комунистическата партия и Югославската армия.

След смъртта на югославския водач Тито, явно започва да се показва желание на страна на повечето съставни федеративни единици да се отцепят като самостоятелни държави. Израз на тези желания е и ниският брой определили се като югославяни, едва 5,4 % от общия брой на населението на Федерацията, по време на преброяването на населението от 1981 г. През 80 г. на политическата сцена в Югославия са вече имена като Франьо Туджман (първият президент на Хърватия от 1991 - 1999) - бивш генерал от федералната армия, който бива осъден от Югославия за интервю, с което порицал свръх представителността на сърбите в армията и партийната система на Хърватска. През 1983 г Алия Изетбегович (първият президент на Босна и Херцеговина (1990-1996, до 2000 г. член на Президентството на БиХ) е обвинен в „проислямско изявление" от Югославия и осъден за това на затвор. Нарастващото напрежение между етносите и републиките, през 90-те г. на XX в. довежда до политическа реформа, според която страната започва се управлява не от един държавен глава, а от федерално президентство. Колективният орган се сформирал от 8 членен състав, с по един представител от всяка една от републиките, плюс 2 - ма за двете автономните провинции.

През 1989 г. Слободан Милошевич е избран за Президент на Сърбия и той лишава Косово и Войводина от автономия и по този начин, започва да контролира техните гласове, плюс този на Черна Гора (който, вече контролирал) 4 от 8 гласа в Президентството на Югославия са контролирани от Президента на Сърбия. За останалите членове: Македония, Хърватска, Словения и Босна и Херцеговина, които имат, всяка една едва по 1 глас било много трудно да парират решенията на Милошевич. Не е случайно, че словенският представител в президентството Милан Кучан в едно свое изказване казва, че Югославия се превръща постепенно в „Сърбославия".

90-те г. на XX в са изключително тежки за целия бивш Социалистически блок, но никъде няма толкова кръв колкото в Югославия. След разпадането и Федерацията остава само история с противоречив смисъл. Четиридесет и пет години по късно, същите онези водещи в света държави, които не възразяват за създаването на Югославия след края на Втората световна война, през 90-те години на XXв. вече считат, че тя няма бъдеще като единна държава.

Словенците след десет дневна война, получават суверенитет през 1991 г. Бивша Югославска социалистическа република Македония обявява независимост през 1992 г. Далеч по-трудно, това става в случая на Хърватска, а най-драматични събития историята определя за отделянето на Босна и Херцеговина като самостоятелна държава.

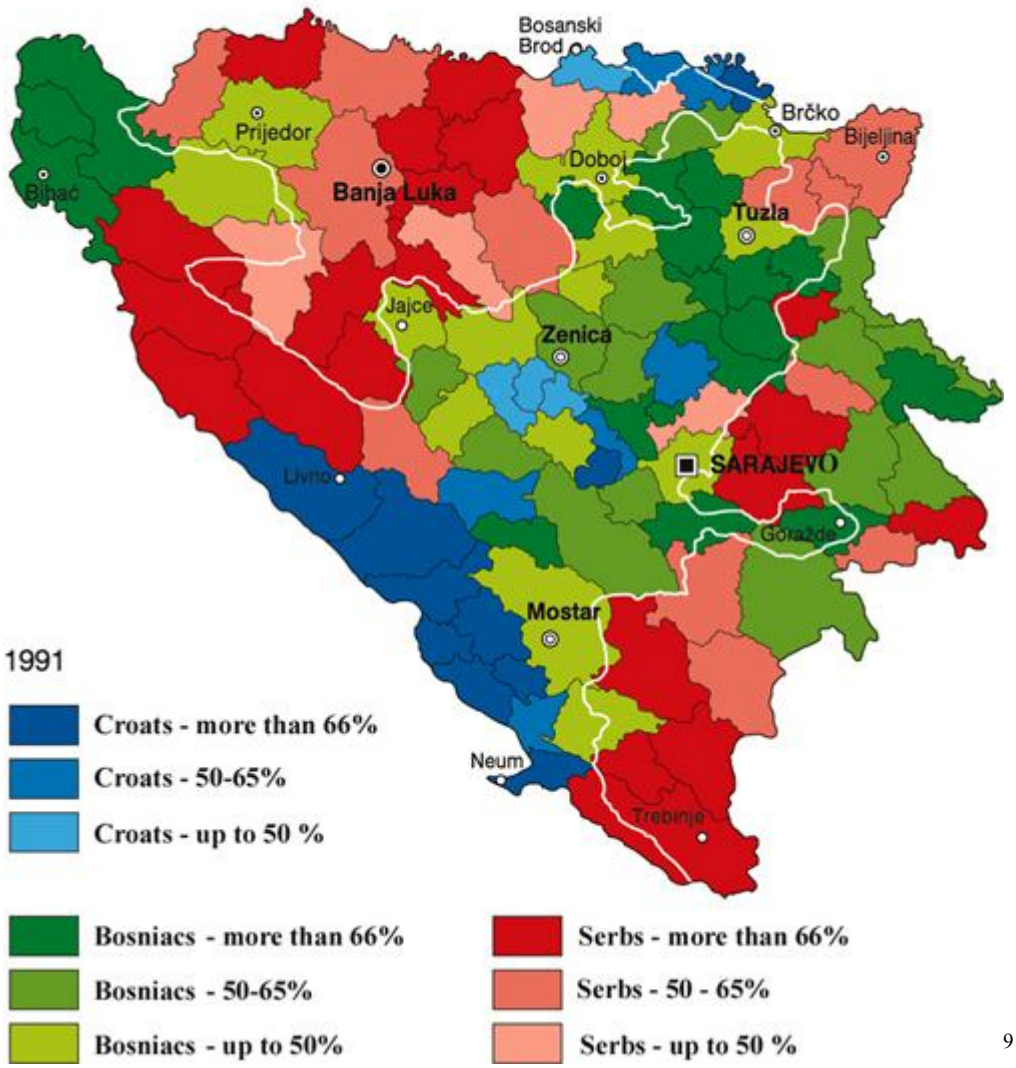
Началото на 90-те са трудни времена за народите на Югославия. Светът се радва на падането на комунизма, тревожи се за цената на петрола и нахлуването на иракските войски в Кувейт и не очаква в сърцето на Европа през края на XX в. да се случат последвалите кървавите събития. Световните лидери по-скоро се радват на съществуването на Югославия и я подкрепят до край, защото намират в нея работещо решения за двата най-сложни проблема на Балканите - Босна и Херцеговина и Македония. Все пак Югославия е един от шедьоврите на „Великите сили" от края на Втората световна война като те я смятат и за защитен слой, препятстващ империализма и на Сърбия и Хърватска.

През 1991 г. във войводинското селище Караджоржиево, Милошевич и Туджман - сръбският и хърватският президент подписват тайно споразумение за подялба на Босна, разбира се в тези планове не влиза правото на мюсюлманското население да има различно мнение по въпроса.

От част от Федерация към собствена Федерация

Етническа карта (1991) на Босна и Херцеговина

Ethnic composition before the war in BiH (1991)

9

От преброяването на населението през 1991 г. извършено в Югославия, за Босна и Херцеговина данните са следните: общ брой на населението 4 359 911 души, от които: 44% мюсюлмани, 31 % сърби, 17% хървати, регистрирали са се и 239 000 югославяни[10]. Етническата карта на БиХ от преди войната е много разнородна, в почти всички населени места са представени поне две от трите общности, а някъде са представени и трите

[9] Източник: http://www.parlamentfbih.gov.ba/js/mapavel2.jpg; Croats – more than 66%- хървати повече от 66%;Croats 50-65 % - хървати- 50- 65 %; Croats- up to 50%- хървати до 50%; Bosniacs more than 66%- бошняци повече от 66%; Bosniacs 50-65 %- бошняци- 50-65%; Bosniacs up to 50%- бошняци до 50 %, Serbs more than 66%- сърби повече от 66%; Serbs- 50- 65 % - сърби 50- 65 %, Serbs – up to 50 % - сърби до 50%

[10] Манчев, Кръстьо История на балканските народи (1945 - 1999), том 4, София 2006, стр.288

едновременно. На тази не голяма територия заради въпросът „Чия е Босна?" се срещат хърватския, сръбският национализъм и мюсюлманският фактор.

Политическите партии, които се формират в Босна и Херцеговина, след разпадането на Югославската комунистическа партия през 1990 г. са на национален принцип: Мюсюлманската партия на демократичното действие, с лидер Алия Изетбегович, тази партия е силно повлияна от фундаменталистки идеи; Сръбската демократична партия на Радован Караджич, Хърватска демократична общност, която зависи изцяло от Загреб. И трите партии и техните лидери имат главно значение за бъдещето на Босна и Херцеговина.

Като всяка от социалистическите републики в бивша Югославия и в БиХ има Парламент на републиката, който през октомври 1991 г. гласува суверенитет на републиката, включващ нейната широка автономия в рамките на Югославия. Това решение е първата крачка от желанието на бошняците (мюсюлмани) и хърватите да бъде обявявана пълна независимост на Босна и Херцеговина. Тази стъпка не получава подкрепа от сръбската общност в Босна и лидерът на Сръбската демократична партия - Радован Караджия, отговаря на този според него опит за отцепване, че сърбите от БиХ желаят да останат обединени със Сърбия чрез образуване на „автономна сръбска провинция". Наблюдавайки етническата карта на Босна и Херцеговина от 1991 г. всеки би могъл да направи извода за себе си, че е било почти невъзможно да се формират по онова време етнически чисти автономни области. Босна от началото на 90-те г. е като шарен килим на разнообразието от сръбско, хърватско и бошняшко население.

През 1992 г. по искане на Европейската икономическа общност се извършва референдум, който трябвало да реши по мирен път суверенитета и независимостта на БиХ. Сърбите, част от БиХ не отиват да гласуват на референдума, докато хърватите и мюсюлманите от БиХ казват „да" за суверенна и независима държава. Референдума не само не решава конфликта, но и го подклажда. Насилието започва от Сараево по време на втория тур на референдума, когато сръбски младежи откриват огън срещу случайни представители на другите две етнически групи. От онзи момент до Дейтънското споразумение от ноември 1995 г. следва най-кървавата война в Европа след края на Втората световна война.

Международната общност не желае насилие в Босна и през април 1992 г. европейските министри на външните работи и САЩ признават независимостта на Босна и Херцеговина. Това признаване има обратен ефект, то не спира войната, а напротив, възпламенява я с още по-голяма сила. Сараево се обсажда от сръбска армия и градът е разделен на две части – мюсюлманска и сръбска. В града, който през 1984 г. е домакин на Зимните олимпийски игри и е събирал световния елит, в периода на войната е без електричество, вода и храна.

В началото на конфликта бошняци и хървати са единни съюзници срещу сърбите. Преимуществото от организирана армия, наследена от бивша Югославия обаче е на сръбска страна.

Грешките от тази война са много и те не са нито само на сърби, нито са само на хървати, нито са само на бошняци, по-лошо е, че те са на всички. Формираният от началото на войната съюз между хървати и мюсюлмани е подкрепен от вече отделилата се от Югославия – Република Хърватска и от международната общност. Бошняшкия лидер Алия Изетбегович иска да бъде създадена единна държава в Босна с донякъде централизирано правителство. Това не съвпада обаче с желанията на Хърватска, която в най-добрия случай е готова на доминиран от Загреб съюз между нея и Босна и Херцеговина. В началото на конфликта мюсюлмани и хървати си сътрудничат единствено поради факта, че не могат да постигнат целите си ако няма независима от Югославия държава. Поради тази причина мюсюлмано - хърватския съюз се оказва нетраен и неговото разпадане в хода на съпротивата срещу сръбските нападения е пагубен за

бошняците. Франьо Туджмат, който вече е президент на независимата Република Хърватска решава да се възползва от споразумението си с Милошевич, подписано преди началото на войната и да получи половината от Босна.

Една дама - бошнячка ми даде първия урок за оцеляване по време на война - трите жизнено важните продукти са: брашно, вода и олио. Сараево, който според преброяването от 1991 г е с населявано от 429 672 човека се е снабдявал с провизии по един тунел, в близост до летището, с размери на входна врата. Много хора са убити, когато са излизали от домовете си, за да се сдобият с вода. Който е бил в Сараево той добре познава неговия ландшафт. Градът прилича на голяма купа, на дъното е централната част, а стените са планини. Точно на височината на тези хълмове, са били разположени частите на сръбската армия, които са отправяли огън към града. Дори и днес, 10 години след тази кървава война, тя тегне не само над този град, но и над цяла Босна. Както Сараево така и цяла Босна продължават да носят спомените на патроните изстрели и бомбардировки. Гр. Сараево е наистина град-герой, защото е устоял на обсада в продължение на години. Чух как по време на първите дни на войната, обикновените хора са преживявали шок, но после свикнали и живота отново е тръгнал, разбира се в условия на война. Без ток, вода и храна е имало социален живот, с театрални постановки на сцената на порутени театри, децата са ходели на училище в страх да не бъдат уцелени, от случаен или не, куршум. Тези хора и бошняци и хървати и сърби са жертва на войната, не е имало пощадени и победители в тази много кървава история. Човешкият елемент на състрадание вътре в общностите е бил много силен за сметка на омразата към останалите. На война като на война.

Военните действия от страна на сърбите са ръководени от: Радован Караджич - психиатър по професия и начело на Сръбската демократична партия в БиХ и генерал Ратко Младич. Има доста изследвания, засягащи психологическия профил на Караджич и определено се твърди, че изблиците му за власт са вследствие на неудовлетворена професионална реализация. Сърбите водени от Караджич и Младия успели да нахлуят в големи области на Босна, разгръщайки войната енергично и избивайки маси от мюсюлманско население. Бошняците са имали макар и не голямо, но следното преимущество, градовете в Босна, по време на Османската империя са били крепости с население предимно от мюсюлмани. Превземането на тези градове се оказало не лесна задача.

В хода на войната и бошняците обособяват своя армия. На територия от 51,209.2 кв. км се разгръщат три армии: на сърби, на хървати и на бошняци. А етническата карта на Босна и Херцеговина в хода на войната постоянно се променяла, постепенно регионите се прочистват като се обособяват територии от население предимно на сърби, предимно на хървати, предимно на мюсюлмани.

Сред военни действия всеки срещу всеки и след ред договорки под и над масата, бомбардировки над цивилно население и етническо пречистване, намеса на ООН и крилатите ракети на САЩ в Сърбия и срещу босненските сърби, следват две споразумения за мир.

След упражняване на значителен натиск над Загреб, от страна на САЩ и Германия, Туджман и Изетбегович - президентите на Хърватска и Босна и Херцеговина подписват на 18 март 1994 г. Вашингтонското споразумение за образуване Федерация Босна и Херцеговина между мюсюлманите и босненските хървати. Тази федерация има една цел и тя е да спре войната, това не е федерация на общ дългосрочен интерес, а мярка за прекратяване на насилието. За да я има Босна и Херцеговина с нейното бъдеще се обвързва международната общност. Съдба на тази Федерация е да живее в постоянно разединение. За да парира сръбската агресия в БиХ, САЩ дава подкрепата си на правителството на Федерация Босна и Херцеговина, а за да има военна сила, която да може да се противопоставя на сръбските действия, САЩ насърчава изграждането на

хърватски въоръжени сили в държавата Хърватска, това обаче улеснява Република Хърватска да диктува политиката вътре в БиХ. По време на преговорите във Вашингтон са дадени различни предложения за устройство на бъдещата федерация. Те варират от създаването на 6 до 17 кантона, които да бъдат формирани на преобладаващо етническо присъствие. Тъй като на територията на Федерацията преобладаващото население е от бошняци, хърватите, вътре и извън граница, са против създаването на етнически чисти кантони, поради страха им, че влиянието им би било много слабо. Влияние, политика, религия, колко далечни понятия. Още в хода на подготовката на Вашингтонското споразумение става ясно, че американските дипломати, които са водещи в преговорите за бъдещето на Босна, предвиждат да бъде създадена обща държава между Федерация БиХ и населените със сърби територии от БиХ. Изетбегович и Туджман, в крайна сметка подписват споразумение за създаване на Федерация между 10 не етнически чисти кантона, всеки със свое близко до автономността управление. Тази първа стъпка към създаване на независима държава Босна и Херцеговина е важна за накланяне на силите в посока мюсюлмани и хървати, за сметка на сърбите.

Балканите са пресечна точка не само на интереси на народите, които ги населяват, а и на желанието за влияние на външни сили. Може би е малко цинично, когато се говори за кървавите балкани, а не се отговаря на въпроса „Защо?". Обикновено тук интересите не на народите, живеещи на тях са определящи за тяхното развитие, а онези на „Великите сили". Не случайно тук влияние иска и Русия и САЩ и Европейския съюз. Балканите са в Европа, но са малко по-далече от и от Изтока и от Запада, те са поле не само на балкански национализъм, но и на интересите за влияние на международната общност, която винаги има поне три плана за действие спрямо полуострова. Спирането на войната, не е единствено акт на идеалистични чувства към човечеството, а е отново опит за преразпределяне на влиянието на Балканите между „Големите държави". След споразумението във Вашингтон дори започва да се говори за една нова Ялта[11], за да може САЩ да контролира новата Федерация БиХ, а Русия териториите заселени със сърби в БиХ и върху самата Сърбия[12]. Въпреки това, всяко спиране на война е добър повод за радост и точната дата на края на тази е 21 ноември 1995 г. Тогава е подписано Дейтънското споразумение. Според него на федерация на бошняци и хървати се полага 51% от територията на Босна и Херцеговина, а 49% е за Република Сръпска.

Само по себе си, това споразумение е успех заради факта, че е спряло най-кървавата война в Европа след Втората световна война. В тази война загиват стотици хиляди хора за каузи, които като всяка война в един момент следват течението. Последиците от тази война са и икономически и то не само за съседните на Босна и Херцеговина държави, но за целия Балкански полуостров. България добре помни ембаргото над Сърбия заради, което държавата губеше ежегодно над 2 милиарда. щат. дол. и то във време на икономически упадък. България помни и бомбардировките над Сърбия и по грешка попадналите в нейните граници бомби. Последиците от една война са наистина жестоки и ако целта е да разреши нещо, което не би могло да се реши по друг начин, то тази война създаде изключителни негативи и не реши нищо що се касае до щастието на хората живееше в тези вековно изстрадали земи, пропити с кръв.

Дейтънското споразумение е едновременно план за разделяне, едновременно план за консолидация, чрез него се е търсило не разрешаване, а възможен най-приемлив баланс за

[11] Ялтенската конференция се провежда от 4 до 11 февруари 1945 г. в курорта Ливадия, близо до Ялта (Крим), където се срещат ръководители на Съветски съюз Йосиф Сталин, на САЩ Франклин Делано Рузвелт и на Великобритания Уинстън Чърчил, за да обсъдят разгрома на Германия и разпределянето на тяхното следвоенно влияние в световен мащаб.

[12] Бояджиева, Надя САЩ и конфликтът в Босна и Херцеговина (1989 - 1995), София 2000, стр. 278

всички. Историята само може да покаже, доколко натрупаната омраза между етносите ще бъде преодоляна. Когато аз пътувах през 2010 г. от гр. Сараево (столицата на държавата и на федерацията БиХ до гр. Баня Лука, практическата столица на Република Српска) заедно с моя приятелка бошняшка, тя ми каза, че нейните близки се притесняват за нея, че тя отива «там, при сърбите». Десет години след войната не е излекувана травмата и за трите етноса. Сърбите от Република Српска предпочитат да не преспиват в Сараево, а когато им се наложи да пътуват до столицата на собствената си държава, предпочитат да отсядат в близките до града територии населени с етнически сърби. Международната общност е в основите на налагане на мир в Босна и Херцеговина, но тя е наясно, че този мир ще го има до момента, в който нейни сили са разположени на територията на Босна. Едновременно с това обаче, международната общност е оставила местните политически сили да поемат политическата отговорност за страната. Съществуващите местни три елита, са спокойни за своето бъдеще, защото международната общност им гарантира мира в границата на тази многолика държава, където всяка от трите общности съзнателно се разграничава от другите две и макар да има една държава, с единна валута и едно знаме, всяка от трите общности се определя със собствени символи. В териториите с преобладаващо хърватско население се развява флага на Република Хърватска, в тези население със сърби, флага на Република Српска (който много прилича на този на Сърбия), а в териториите населени с бошняци този на федерацията и на държавата Босна и Херцеговина.

Федерация Босна и Херцеговина искам отново да отбележа е различна държавна единица от държавата Босна и Херцеговина. Държавата Босна и Херцеговина обединява сърби, хървати и мюсюлмани, докато Федерацията Босна и Херцеговина е Федерация между мюсюлмани и хървати, която е разделена на десет кантона, които не са обособени по етнически принцип, но всеки от кантоните представлява федерална единица, в които интересите и населението е смесено.

До голяма степен Дейтънското споразумение не решава „Босненския въпрос", а само го отлага. В Босна и Херцеговина не съществува принадлежност към една земя, а е налице принадлежност към общност, колкото до земята всеки я иска за себе си, за сметка на другите. Този принцип е толкова задълбочен от разпадането на Османската империя до наши дни, че на земя, в която се говорят подобни езици, са признати три официални: сръбски, хърватски и бошняшки. Трите етноса се познават едни други, повече от всеки друг познават и мюсюлманските, и православните и католическите традиции, там тези три различни религиозни общности са имали възможност да живеят и в мир и във война. Тези хора не са по- различни от всички нас, те като всички нас искат да живеят по-добър живот, но често попадат в клопката на едни или други виждания, какво е добре за самите тях. За тях в момента отново е построена следващата Вавилонска кула, която се крепи трудно и с общи усилия.

Планове и програми за формиране на държавата Босна и Херцеговина

Моделът на административното устройство на Босна и Херцеговина е дългогодишно обмислян процес от международната общност. Докато се постигнат споразуменията от Вашингтон и Дейтън са били отхвърляни редица планове.

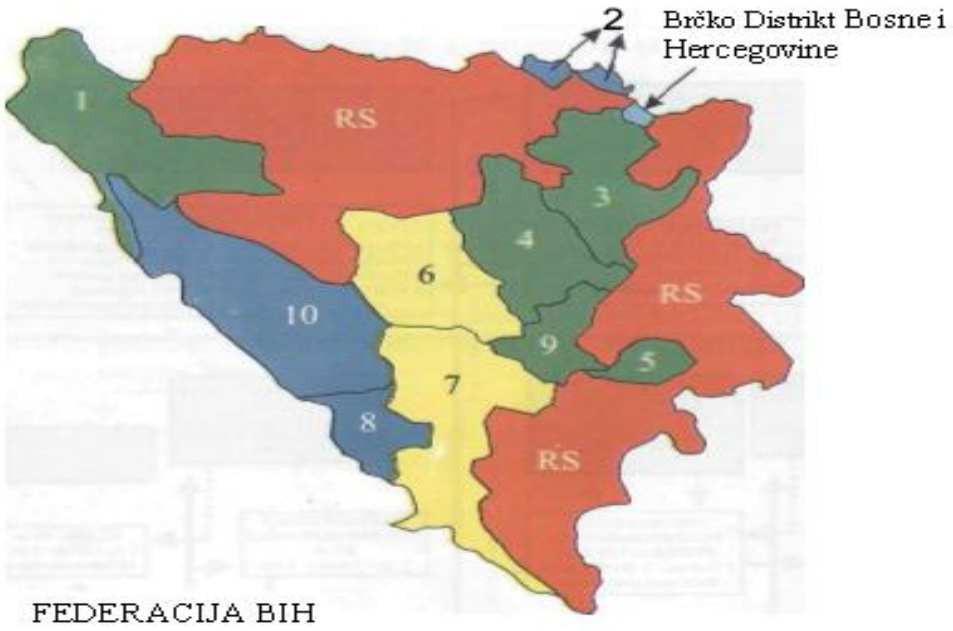
Първия план за управление в Босна и Херцеговина е на Европейската общност. Той е представен на 18 март 1992 г. и предвиждал цялата територия, на днешната държава БиХ да се раздели на кантони. Този план не се приема поради етническия принцип, залегнал в него на разделяне на кантони. Този принцип не е приемлив за по-малобройното население от босненски хървати. Въпреки, че бива отхвърлен, той е в основата на следващите.

Планът „Ванс - Оуен". Основната разлика при него е по-голямото териториално влияние на хърватската група в пределите на държавата Босна и Херцеговина. БиХ трябвало да се раздели на 9 области: 3 мюсюлмански провинции, 2 сръбски, 2 хърватки, 1

смесена между хървати и мюсюлмани, а гр. Сараево да бъде със специален статус. Всяка една от провинциите, трябвало да бъде ръководена от мултиетническо правителство като се предвиждало да функционират като самостоятелни държави, а централното правителство на ниво федерация да бъде лишено от съществени правомощия. Централното правителство трябвало да е на върха на управлението на БиХ и да бъде съставено от по трима представители на всяка една от трите етнически общности. Имало е необходимост и се е мислило да се създаде международна комисия в БиХ, която да гарантира свободата на предвижването между 9-те провинции. Причините за не приемането на този план са следните: дадените прекомерни права на обособените федерални области плашели действащото по онова време правителство в Сараево, че евентуалната автономност на областите населени с хървати и със сърби ще доведе до желание от тяхна страна за отделяне от държавата. Явните страхове за мандата демонстрирани от тогава действащото правителство в Сараево също не са за пренебрегване, тъй като то следвало да се разформирова при влизането в сила на плана „Ванс - Оуен". Сърбите също не приемат плана поради факта, че областите с хърватско население са обособени до границата с Хърватска и ако те решат да се отделят и присъединят към нея, сърбите в БиХ и извън нея ще загубят за винаги излаз на Адриатическо море. Грешките и интересите са много, потърпевшите също.

На 30 юли 1993 г. в Женева се постига частично съгалсие за влизане в сила на плана, наречен „Оуен - Столтенберг", според който Босна и Херцеговина трябвало да се радели на три части. Планът взима предвид договорките между Милошевич и Туджман за разделяне на Босна, добавяйки и трета част – мюсюлманска. Името на новата държава трябвало да бъде „Съюз на републиките в Босна и Херцеговина" и да се ръководи от централно правителство с предимно представителни правомощия, за сметка на широки автономни правомощия за трите области. Пречката пред този план била все още пъстрата етническа карта от 1993 г. на Босна и Херцеговина, за да бъдат очертани ясни етнически области. Имало и още един съществен проблем „Кой да поеме контролът над столицата Сараево?". Градът е с ясно преобладаващо мюсюлманско население, но и сърби и хървати имали претенции над него. Пристанищата на адриатическото крайбрежие и това на река Сава са израз на сериозни интереси и от трите общности, което допълнително спъва реализирането и на този план. Все пак на 21 септември с.г. Президентът на Сърбия - Милошевич, на Хърватска - Туджман и за БиХ - Изетбегович се срещат на борда на самолетоносачът „Инвинсъбък" и приемат принципно съгласие за приемането на плана „Оуен- Столтенберг". В последствие, по време на заседанието на Парламента в Сараево, с вота на мюсюлманите планът е отхвърлен. Въпреки не приемането му, този план е в основата на подписаните споразумения от Вашингтон и от Дейтън, които формализират настоящото административно устройство на държавата и нейните ентитети.

Държавно устройство на Босна и Херцеговина

1. Unsko-sanski kanton
2. Posavski kanton
3. Tuzlanski kanton
4. ZeniČko-dobojski kanton
5. Bosanskopodrinjski kanton Goražde
6. Srednjobosanski kanton
7. Hercegovacko-neretvanski kanton
8. Zapadnohercegovački kanton
9. Sarajevski kanton
10. Kanton br. 10 (Livanjski)

- REPUBLIKA SRPSKA
- BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE

Босна и Херцеговина излиза от войната с етнически прочистени региони, официално разделена на две: Република Сръпска и Федерация Босна и Херцеговина и сложна и трудно работеща административна система.

Принципите на административното устройство на Босна и Херцеговина са поставени в Конституцията на държавата, която е приета на 1 декември 1995 г, вследствие на Дейтънското споразумение. Правомощията на държавата са предимно представителни и координиращи функции между двата ентитета. Съгласно чл. 3, параграф 1 от Конституцията на Босна и Херцеговина. Това са:

1. *Външна политика на държавата;*
2. *Външна търговска политика на държавата;*
3. *Митническа политика на държавата;*
4. *Монетарна политика на държавата;*
5. *Бюджет и международни дългове на държавата;*
6. *Имиграционни въпроси.*
7. *Влизане в сила на международни актове, взаимоотношения с Интерпол, наказателно прилагане на законите в рамките на държавата;*
8. *Контрол на въздушното пространство, регулиране на вътрешната транспортна и комуникационна мрежа;*

Държавата Босна и Херцеговина се ръководи от Президентство, което е със седалище в гр. Сараево. Президентството на Босна и Херцеговина е колективен държавен глава. Избира се чрез свободни и демократични избори, които се провеждат на всеки 4 години. Съставът му е от трима членове: по един представител на бошняци, сърби и хървати. Президентството се председателства за срок от осем месеца на ротационен принцип от всеки един от тримата президента. Основните функции на Президентството е осъществяване на международната външна политика на държавата Босна и Херцеговина. Председателят, след единодушие между него и другите двама президенти назначава посланици, подписва международни договори, координира с международни и неправителствени организации. За да гарантира мира в държавата Президентството има права да забрани навлизането на военни сили от един ентитет в друг ентитет, но както всички останали решения и това се взима с консенсус, което означава, че на практика е невъзможно да се реализира, тъй като един или двама от президента ще са представители на етническите общности на ентитета навлезнал неправомерно на територията на другия. Едно от малкото правомощия на Президентството е да налага вето на решенията на парламента като ги връща за преразглеждане, но и тази процедура е сложна за реализиран, поради пълното единство при мнението на тримата президента, за да бъде спряно или взето дадено решение. Основният въпрос, по който и Президентството и Правителството на Босна и Херцеговина имат правомощия са държавният бюджет. Президентството по предложение на Правителството на държавата представя държавния бюджет в Камарата на представители в Парламента. Президентството е обвързано с формирането на държавен кабинет като номинира Министър председател на държавата. Назначаването се одобрява от Камерата на представителите(долната парламентарна камара). След като бъде одобрен Министър председателя представя за гласуване пред Камерата на представителите състава на предложения от него кабинет.

Президентството има правомощия при назначаването на петчленния състав на управляващия борд на Националната банка на Босна и Херцеговина (ЦББиХ). ЦББиХ е една от съвсем малкото институции, която е една единствена и за държавата и за ентитетите, от това следва, че правомощията на Президентството спрямо нейният състав са повече от важни. Валутата в цяла БиХ е Конвертабилна марка (КМ) и в следствие на договор с Международния валутен фонд 1 (КМ)= 1,95583 EUR, което е много удобно за пътуващите българи, тъй като 1 лв. = 1 Км. Конвертабилната марка е от малкото общи държавни символи в БиХ. С изключение на Централната банка всички останали органи на ниво държава са по-скоро координиращи спрямо функциите на административните органи на ентитете. Всички органи на национално ниво се избират и назначават на квотен принцип: 2/3 за Федерацията (1/3 бошняци, 1/3 хървати), 1/3 от Република Српска.

На държавно ниво законодателната власт се осъществява от двукамарна Парламентарна скупщина. Основните и функции са да легитимира решенията на Президентството на държавата; да приема международни договори и спогодби на ниво държава, да избира състава на Министерския съвет и да приема бюджета на Държавата. Всяка камара има председател и двама заместници (съответно сърбин, хърватин и бошняк. Камарата на представителите (долната камара) е орган, състоящ се от 42 членове, които се избират за срок от 2 години с гласуване на партийната избирателна листа в два многоизбирателни района (28-местната Федерация Босна и Херцеговина (2/3) и 14-местната Република Српска (1/3).

Камарата на народите е съставена от 15 членове (5 сърби, 5 бошняци и 5 хървати), които се избират непряко от Камара на народите на Федерацията (5 бошняци и 5 хървати) и Народната скупщина на Република Српска (5 сърби) за срок от две години. Двете парламентарни камери на законодателната власт на държавата БиХ имат ясна уредба за тяхното формиране, но им липсва набор от правомощия, за да оправдаят общия брой на

депутати. Парламентаризма в случая „БиХ" е загубил до голяма степен от своето значение да представя различни обществено-политически възгледи. В БиХ всеки ентитет се стреми да защитава интересите на своята група, в същото време избраните народни представители са от различни партии, които не е задължително да имат еднакви партийни възгледи, но не партийните възгледи са водещи в парламента на държавата, а интересите на етническата група, която съответният депутат представлява. Освен наличния брой депутати, президенти и министри, следва да се обърне внимание на броят от задължителния набор от служители, подпомагащи тяхната не до дотам обвързана с конкретни правомощия дейност. Когато се описва административната система на БиХ трябва да се вземе предвид, че не само има органи на държавно и ентитетско ниво с неясно социално значение, не само, те по право се подпомагат от администрация, но и че съставят един от най-тромавият модел на администрация на множество еднакви по своята дейност органи, различаващи се само на териториален принцип. Това не би бил истински проблем, в случай че територията и населението бяха в многократно по-големи размери. В държавата има четири политически системи (Държавата, Федерацията, Републиката и Областта), всяка със своите законодателни, административни и съдебни органи. В БиХ всеки вид държавна агенция или комисия я има по не по три на Държавно, на Федерално (възможно е и по още десет на ниво кантон) и на ниво Република. Най-големият успех след края на войната безспорно е извършването на реформа в армията, когато от 400,000 души е редуцирана до 10,000, такава реформа би следвало да бъде извършена и по отношение на администрацията. За държава със слаба икономика и след война е много трудно и почти невъзможно да осигурява от своя бюджет толкова голям обем администрация. За съжаление не бих могла да дам, конкретно предложение как би могло това на практика да бъде осъществено, защото елитите продължават да са три и те често са удовлетворени от своето място в обществото и не би им допаднала идеята за реформа, ако пряко те като персони са засегнати. Но така както са три, те неизбежно трябва да имат една визия за общото им бъдеще и съжителство. Често явление, да не кажа и почти винаги, основните политически сили на трите народа в БиХ да имат различно виждане относно държавно устройство на страната и функционирането на политическата система. Разделението е обяснимо с желанието на бошняците за изграждане на централизирана държава, а на сърбите и хърватите за федерацията. За съжаление смисълът на настоящата Конституция на БиХ е да осигури привидно спокойствие на функциониране на държавните институции, без да ги натоварва с много смисъл, за щастие тя спира една война и дава права и на сърби и на мюсюлмани и на хървати не само да са нейни граждани, но и да участват в нейното управление, но правото на участие не е оправдано тогава, когато това единствено спъва процеса по изграждане и приемане на политики.

Федерация БиХ и Република Српска са от позицията си на федерални единици в границите на Държавата Босна и Херцеговина. С изключение на изрично дадените представителни права на органите на държавата БиХ, цялото оперативно управление на територията се осъществява от ентитетите. Всяка за себе си и Републиката и Федерацията имат право на свое законодателство в рамките на териториите си, законодателни органи, правителства и на всички онези допълнителни административни органи характерни за управлението на територията. Административното устройството на двата ентитета са уредени със съответните им Конституции.

Конституцията на Федерация Босна и Херцеговина е едно от трите решения, приети с Вашингтонското споразумение от 1994 г. за създаване на Федерация между мюсюлмани и хървати. Това е и първата Конституция в границата на БиХ, чиято цел е да спре военни действия. Федералните единици са 10 кантона със свои структури на политическо и административно управление. Всеки от 10 кантона има своя Конституция, съдебна, законодателна и изпълнителна власт. Най- близкият пример за подобен вид разделение са

кантоните в Швейцария. Както там така и в БиХ кантоните са отделни независими федерални единици. Но за разлика от кантонирането в Швейцария, където на ниво държава представителите на кантона защитават интересите на хората живеещи в него, то в Босна и Херцеговина разделението между бошняци и хървати не е престанало да съществува и това кара представянето на ниво Федерация да е между тези две етнически групи, а не на ниво кантон. Този принцип важи и за управлението вътре в кантона. И там борбата е между етноси и кой ще надделее. По тази причина всички политически решения се взимат много трудно, както на ниво кантон, така и на ниво Федерация като това до голяма степен обрича възможността за взимане на решения, защото често двете етнически групи се самоблокират. На общо население около 3 мил. души Конституцията на Федерацията дава на кантоните широки права на федерални структури. Изключително право на кантоните са политиките по[13]: Вътрешна сигурност. Полицаите са задължени да носят единна униформа на Федерацията, но със съответните отличителни знаци на кантона. Всеки кантон формира собствена полиция; Провежда собствена политика по образование, култура; Регулация на обществени услуги; Енергетика; Развитие на бизнеса; Радио, телевизия; Местни данъци и такси и др. Използването на природните ресурси, социалната политика, туризма, политиката на гражданство, инфраструктура, здравеопазване и гарантиране на човешките права са право на провеждане от страна на кантоните, след консултация със федералното правителство [14].Всеки кантон има свой парламент. Десетте кантонът са: 1. Унско-сански кантон (Бихач) 2. Посавски кантон (Ораше) 3. Тузлански кантон (Тузла) 4. Зенишко-добойски кантон (Зеница) 5.Босненско-подрински кантон (Горажде) 6. Среднобосненски кантон (Травник); 7. Херцеговско-неретвански кантон (Мостар) 8 Западнохерцеговски кантон (Широки брег) 9. Сараевски кантон (Сараево) 10. Западнобосненски кантон (Ливно). Главен град на Федерация Босна и Херцеговина е гр. Сараево, а в гр. Мостер се намират четири федерални министерства. В пет от кантоните: Унско-сански, Тузлански, Зенишко-добойски, Босненско-подрински и Сараевски кантон преобладаващото население е бошняшко, в три: Посавски, Западнохерцеговски и Западнобосненски — преобладаващото население е хърватско и в два: Среднобосненски и Херцеговско-неретвански — населението е смесено. Десетте кантоните са разделени общо на 79 общини, местената власт във Федерацията не е на ниво кантон е на ниво община. Общините са част от кантоните и те се ръководят чрез общински съвети, които се формират в съответните областни центрове. Гр. Сараево като столица на Федерацията има особен статут, урегулиран в Конституцията на Кантон Сараево.

На ниво Федерация законодателната власт е разделена в двукамерен Парламент: Камарата на представителите се състои от 98 члена, избрани чрез преки избори от народа на Федерацията. Народната камара има 58 члена като нейните членове се избират от парламентите на кантоните във Федерацията. Федерация Босна и Херцеговина се ръководи от Президент и двама вицепрезиденти, с мандат от 4ри години. Те се избират от Народната Камара като всяка една етническа общност (хървати, бошняци и сърби; сърбите имат конституционни права във Федерацията), представена в парламента има право да номинира трима кандидати, вследствие на което за номинираните 9 кандидатури се извършват избори от Камарата на представителите. Мандат получават онези, които са получели най-много гласове, което почти сигурно лишава сръбската общност от представител поради малобройното си население, от което следва и слабо представяне в органите, чрез които се извършва подготовката за избор и самия избор на Президент и вицепрезидент. На ново Федерация правомощията за управление на териториите са в самите кантони, а органите на федерацията отново имат предимно координиращи функции, но не между два ентитета, както е на ниво държава, а спрямо 10 кантона.

[13] Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina
[14] Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, art.2 and art.3

Държавата е федерация, Федерацията е федерация, дори не мога да изброя на колко нива е управлението в тази така миниатюрна територия. Обикновеният човек във Федерация Босна и Херцеговина е представен на ниво: община, кантон, федерация, държава, това са четири нива, които решават неговото бъдеще или по-скоро не успяват да го решат или ако все пак се достигне до взимане на дадено решение то неизбежно изисква изключително много време и ресурси за неговото съгласуване и разрешаване да влезне в сила.

Федералното Правителство е съставено от Министър председател и 16 министри. Министър председателят е лицето, което избира членовете на кабинета си съгласно квотата определена от Конституцията на Федерацията: 8 места са за бошняците, 5 за хърватите, 3 за сърбите. Президентът на Федерацията в съгласие с вицепрезидентите номинират Министър - председател като той встъпва в длъжност след избирането му от Камарата на представителите (горната камара). Министър-председателя може да бъде отстранен от Президента, след съгласуване на това решение с вицепрезидентите или чрез решение на членовете и на Камарата на Представителите и на Народната Камара (след получаване над 50% одобрение за отстраняване на кабинета и от двете Камари). Извън неговите предимно координиращи функции, от момента на встъпването в длъжност до края на мандата Правителството е в подчинена позиция и спрямо законодателната власт и спрямо Президента на Федерацията, защото закона е дал право и на двете власти да контролират мандата на Кабинета. Съдебната система във Федерация също е разделена на три нива: федерално, ниво кантон, ниво община, плюс това на държавата, нивата отново стават четири. На ново Федерация са Конституционния и Върховните съдилища, Съда за спазване на човешките права.

В държава като Швейцария моделът на кантоните на малка територия с разнородно население работи. И там са три етническите общности: италианска, френска и немска, дори не говорят подобни езици, но успяват да съжителстват в мир и са изградили един от най-успешните модели на държавно устройство на население с разнороден състав. За съжаление моделът на разделянето на кантони във Федерация Босна и Херцеговина успява да направи първата стъпка за спиране на войната, но не е успешен при взимането на политически решения. Както на ниво държава, така и на ниво федерация, количеството институции е толкова огромно, че за населението, което иска да живее в уредена държава, дори не може да се обедини около основни въпроси като промяна на Конституцията, защото нейните разпоредби не са достатъчно добри за мирно време. Тази Конституция, както и на Конституцията на държавата, гарантира права на трите етнически общности, но спъва взимането на политически решения. И тук задавам въпроса, кому е нужно административен апарат, който трудно се издържа, заради огромните си размери, а тези размери не само не помагат, но и спъват общественото развитие. Към момента политическия и административен процес на ниво Федерация е изключително усложнен и тромав и това не само пречи на Федерацията, но и на цялата Държавата Босна и Херцеговина.

Двете основни общности във Федерацията хървати и бошняци се самоопределят по различен начин, имат различни религии, развяват различни национални флагове. На Сръбската етническа общност в границите на Федерацията, макар да не е голяма са гарантирани от Конституцията добро представяне на ниво Федерация, такова обаче абсолютно не е на лице на ниво държава. Етническите интереси на сръбската група на ниво държава са изцяло в ръцете на представителите от Република Српска, същото важи и за хърватите и бошняците живеещи на територията на Републиката, те трябва да търсят представяне на ново държава от Федерацията. Статутът на областта Брчко, допълнително разкрасява и така не функционалната администрация, нейните жители едновременно са част от държавата и от двата ентитета, но имат отделно, самостоятелно управление.

На ниво Федерация най-голямо и заслужено представителство е за мюсюлманите (72.9 % от населението на Федерацията), това обаче не е така на ниво държава, хърватската етническа група, въпреки своя по-малък размер от едва (15,4 %,) на държавно ниво има равни представяне с останалите две: сърби (34%) и бошняци (48,3%).

Неизбежно, войната и мирните договори са довели до компромиси. Република Српска е направила компромис с липсата на излаз на Адриатическо море и със своето представяне на ниво държава, мюсюлманската и хърватската общности първо с идеята за обща Федерация, а после с разделянето на територията почти на половина между двата ентитета. За бошняците, компромисът е най-голям, те са най-голямата общност, а получават вместо самостоятелен ентитет, част от федерация, а на ниво държава представителството в институциите им е едва 1/3. Да, няма война, но и справедливостта не може да се каже, че тържествува тук в Босна и Херцеговина, многообразието продължава да е визитна картичка, а единството на нацията химера.

Република Српска и Федерация Босна и Херцеговина се различават коренно не само по своята етническа карта, а и поради характера на политическите системи и управлението. Докато Федерация БиХ е федерация между 10 кантона, то Република Српска има характер на унитарна федерална единица. Административно-териториалното и устройство включва 7 региона с 64 области, които са част от организацията на държавното управление и на местното самоуправление. Основният закон на Републиката също е самостоятелна Конституция. В град Баня Лука са разположени всички централни административните органи на републиката - парламент, президент, правителство. Законодателният орган на Република е Народно събрание, което е в състав от 83 народни представители избрани чрез преки избори. Народното събрани избира онези 5 члена от своя състав, които трябва да представляват Републиката в Народната Камара на Държавата Босна и Херцеговина. Народното събрание упражнява законодателната власт на Републиката. Изпълнителната власт е в ръцете на Министерски съвет, а главата на републиката е Президентът. Той е с много по-широки правомощия в сравнение с колегите си на ниво Федерация БиХ и Държава БиХ. Той не само номинира състава на Министерския съвет, но притежава правомощия за законодателна инициатива. Унитарният характер на Републиката и единството на политиката в нея, осъществявана от законодателна, изпълнителна и съдебна власт прави от органите на властта в Републиката по-ефективни при взимането на решения спрямо Държавата и Федерацията.

Но многообразието на политическите системи в Босна и Херцеговина не свършва до тези на Държавата, Федерацията и Републиката, последната от четирите представени там системи е на Областта Бръчко.

Областта е самостоятелна административна единица под суверенитета на Държавата Босна и Херцеговина[15]. Въпреки своя миниатюрен размер и население от около 80 хил. души има свои самостоятелни органи на управления и нормативни актове. Влиянието в областта е разделено между двата ентитета като тя е под международното наблюдение на Върховния представител за Босна и Херцеговина. Върховният представител следи за правилното изпълнение на мирния договор от Дейтън и за спазването на човешките права в областта и в държавата като цяло. Правата на Върховния представител в някой случаи надвишават тези на множество държавни и ентитетски институции. Тази по своя характер почти автономна област е едновременно част и от двата ентитета и от държавата, има собствено управление, различно по своя характер от всички изброени до тук. Сложността на административното устройство изброено по- горе за Републиката, Федерацията и Държавата е нищо спрямо тази на областта. Тук действат законите на всички: и на Републиката и на Федерацията и на Държавата, да не забравяме и тези на международната

[15] Chapter I, General Provisions, Article I, Stature if the Bracko District of Bosnia and Herzegovina

общност и на собственото самоуправление. Тук в старанието си да не бъдат нарушени ничий права, ефективността на администрацията и политическите решения

Заключение

Единство в многообразието е постижимо, в случай че има интерес за общо бъдеще и структури, които да работят ефективно за него. В БиХ настоящите усилия на всички е от многообразието да се направи единство. Многообразието на етносите, се е прехвърлило в неразумно разнообразие на политическите и административните системи. Тежкият административен апарат в тази малка по население и по територия държава го обезсмисля, до степен, че пречи. Разглеждайки историческият път на развитие на Босна и Херцеговина исках да обясня, защо в наши дни тя има този вид политически и административни системи.

Възможността Република Српска да функционира като унитарна Република и дава шанса да бъде управлявана сама за себе си, много по-лесно. Решенията в нейните граници са политически, а не продиктувани от принципите на борба между етносите за надмощие. По-лесното взимане на политически решения дава възможност за нейното по-бързо развитие спрямо другия ентитет - Федерация БиХ. Но дори и тези по-бързи темпове са само привидни, защото те често се спират на ниво държава, тъй като и там се създават или не се създават политики. Те са общи и за двата ентитета, което пък не може да даде възможност единия да е много по-различен в развитието си спрямо другия.

Стремежът на международната общност да има БиХ в сегашните и граници, в която да се зачитат човешките права е похвален, но цената е наличието на административно чудовище, което освен да гарантира тези права, трудно „се движи" за друго. Толкова е труден процесът на взимане на решения, че дори общото желание за промяна на законите и конституциите е почти невъзможно. В държава със слаб икономически напредък, валутен борд и слаба индустрия има толкова тежък административен апарат, за който дори е сложно да прочетеш, а да очакваш той да работи е повече от оптимистично. Войната е отнела живота на над 300 хил. човека, но новата структура на държавата определено забавя напредъка на над 4 мил. души. Войната е спряна чрез многообразието на политическите системи в БиХ, но това многообразие не е гарантирало нищо друго освен право на представяне на трите воюващи етноса и множество висши длъжности, които както често се случва удовлетворяват малцинството от политически ръководители, но не и обществото като цяло. БиХ не е в никакъв случай прецедент за многообразни политически системи, но за разлика от други в БиХ те са конструирани не, за да удовлетворят желанието на трите етноса да живеят самостоятелно, те удовлетворяват тяхното желание да живеят отделно, дори и в границите на една държава. Дори и хърватите, които не искат чисти етнически кантони, са се обособили като компактни групи в рамките на Федерацията. На територия от 51 хил кв. км. има четири различни политически системи, които дори и в спрямо своите четирите основни конституции се разминават диаметрално. За да се почувства Босна и Херцеговина трябва я видиш, в нея има много мъка, но има и много надежда, има много желания за по-добро бъдеще, но и много поставени спирачки, многообразието тук много често пречи. За едно няма спор природата е фантастична, хората са много учтиви и мили. Важно е да се знае, че Република България е първата държава в света, която признава независима и суверена Босна и Херцеговина /БиХ/ още на **15 януари 1992 г.** и по настояще нашите две държави имат добри дипломатически отношения. Босна и Херцеговина може да ни научи на много неща и едно от тях е, че за да живеят католици, православни и мюсюлмани заедно не е нужно война, не е нужно и федерации, нужно е свобода, хората да формират своите общности и политически системи така, както е било от край време, не на принципа на инвазия, а на свободна воля. В изстрадалата земя на БиХ рядко е имало свободна воля, обикновено някой друг е налагал

своята и е определял правила, които са водели до войни. Балканите може и да са наричани с най- разнообразни имена за кървави свади, но те не биха били такива каквито са, ако нямаха цялото богатство на своята история и своите етноси, които в мирно време празнуват религиозните си празници заедно, а по време на война се борят като яростни врагове. Често пъти границите на Балканите, административните системи и управляващите идват „от вън", това обаче не винаги работи добре тук. Не е било лесно на онези, които са спрели войната, създавайки това многообразие от администрации и политически системи, но безспорно е наложително, за да работят те да бъдат реформирани по начин, по който да се осигури нейната ефективност, за да се оправдае, нейното съществуване.

Най-важният проблем, който първо е необходимо да се разреши в развиващи се държави като цяло, не само в Босна и Херцеговина е възможността обществото да има възможност, чрез институциите да гради политики, а не хората в институциите в страх да не загубят своето място там, да пазят не работещото статукво на не функционалност на системата. На Босна и Херцеговина не е отнето правото да се самоуправлява и да подобрява функционалността на административната си система, проблемът е, не че има лидери, които не могат да погледнат по-далече от личния си интерес, а че обществото няма лостове да ги контролира. В Босна е административен рай за големци, има толкова много висши длъжности и хора на висши позиции, които не желаят промяна, а ако имат планове, те са за повече власт. Проблемът не е държавата, а обществото, но външните фактори в Босна са подпомогнали до голяма степен да се въведе система за управление, която в последствие трудно би могла да се промени и подобри, защото обществото като цяло се лута между етническо надмощие и това се използва доста често от ръководещите елити, за да запазят своето добро социално положение като висши държавни кадри.

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиева, Надя, САЩ и конфликтът в Босна и Херцеговина (1989 - 1995), София 2000

Грънчаров, Стойчо, Балкански свят, София 2001

Касталин, Жорж, История на Балканите (XIV – XX в.), Пловдив, 2002 г.

Манчев, Кръстьо, История на балканските народи (1945 -1999), том 4, София 2006;

Тодорова, Мария, Балкани. Балканизъм София 1999

Тодорова, Мария, Подбрани изводи за Историята на балканските народи (XV - XIX в.), София 2008

Чавдарова, Мария, Политически системи и външна политика на балканските държави, София, 2008

Лори, Берна, Балканска Европа от 1945 до наши дни, 2005

Глени, Миша, Балканите, 2004

Holbrooke, Richard To end a war, 1998

Demography, Thematic Bulletin, Agency for Statistic of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2009;

BiH in Figures, Agency for Statistic of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2010;

Bosnia and Herzegovina, Public administration, Country Profile, United Nations, 2003

Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina

Constitution of Republica Srpska,

Constitution of Bosnia and Herzegovina

Law on Ministries of the Republika Srpska, Official Gazed of Republka Srpska 70/02

Rules of Procedure of the Presidency of BiH

The Dayton Peace Agreement

Statute of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina,